

ФИЛОЛОГИЯ ЖӘНЕ ӘЛЕМ ТІЛДЕРІ ФАКУЛЬТЕТІ
ФАКУЛЬТЕТ ФИЛОЛОГИИ И МИРОВЫХ ЯЗЫКОВ

VI ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ФАРАБИ ОҚУЛАРЫ

Алматы, Қазақстан, 2-12 сәуір 2019 жыл

Студенттер мен жас ғалымдардың

«ФАРАБИ ӘЛЕМІ»

атты халықаралық ғылыми конференция

МАТЕРИАЛДАРЫ

Алматы, Қазақстан, 8 сәуір 2019 жыл

VI МЕЖДУНАРОДНЫЕ ФАРАБИЕВСКИЕ ЧТЕНИЯ

Алматы, Казахстан, 2-12 апреля 2019 года

МАТЕРИАЛЫ

международной научной конференции

студентов и молодых ученых

«ФАРАБИ ӘЛЕМІ»

Алматы, Казахстан, 8 апреля 2019 года

VI INTERNATIONAL FARABI READINGS

Almaty, Kazakhstan, 2-12 April 2019

MATERIALS

International Scientific Conference of

Students and Young Scientists

«FARABI ALEMI»

Almaty, Kazakhstan, April 8, 2019

ФИЛОЛОГИЯ ЖӘНЕ ӘЛЕМ ТІЛДЕРІ ФАКУЛЬТЕТІ
ФАКУЛЬТЕТ ФИЛОЛОГИИ И МИРОВЫХ ЯЗЫКОВ

VI ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ФАРАБИ ОҚУЛАРЫ

Алматы, Қазақстан, 2-12 сәуір 2019 жыл

Студенттер мен жас ғалымдардың

«ФАРАБИ ӘЛЕМІ»

атты халықаралық ғылыми конференция

МАТЕРИАЛДАРЫ

Алматы, Қазақстан, 8 сәуір 2019 жыл

VI МЕЖДУНАРОДНЫЕ ФАРАБИЕВСКИЕ ЧТЕНИЯ

Алматы, Казахстан, 2-12 апреля 2019 года

МАТЕРИАЛЫ

международной научной конференции

студентов и молодых ученых

«ФАРАБИ ӘЛЕМІ»

Алматы, Казахстан, 8 апреля 2019 года

VI INTERNATIONAL FARABI READINGS

Almaty, Kazakhstan, 2-12 April 2019

MATERIALS

International Scientific Conference of

Students and Young Scientists

«FARABI ALEMI»

Almaty, Kazakhstan, April 8, 2019

Филология және әлем тілдері факультеті
Факультет филологии и мировых языков
Faculty of Philology and World Languages

VI ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ФАРАБИ ОҚУЛАРЫ

Алматы, Қазақстан, 2-12 сәуір, 2019 жыл

Студенттер мен жас ғалымдардың
«ФАРАБИ ӘЛЕМІ»
атты халықаралық ғылыми конференциясының
МАТЕРИАЛДАРЫ
Алматы, Қазақстан, 2-12 сәуір, 2019 жыл

VI МЕЖДУНАРОДНЫЕ ФАРАБИЕВСКИЕ ЧТЕНИЯ

Алматы, Казахстан, 2-12 апреля 2019 года

МАТЕРИАЛЫ
Международной научной конференции
студентов и молодых ученых
«ФАРАБИ ӘЛЕМІ»
Алматы, Казахстан, 2-12 апреля 2019 года

VI INTERNATIONAL FARABI READINGS

Almaty, Kazakhstan, April 2-12, 2019

MATERIALS
International Scientific Conference of
Students and Young Scientists
«FARABI ALEMI»
Almaty, Kazakhstan, April 2-12, 2019

түркі тілдерінде бірдей емес. Екінші сөзбен айтқанда, бір тілдегі дауысты дыбыстар екінші бір түркі тіліндегі дауыстылармен сан жағынан сәйкес келмейді. Мұндай әр қилылық, бір жағынан, сол түркі тілінің негізін салған ру-тайпа тілдерімен ұштасып жатса, екінші жағынан, олардың әрқайсысының тарихи дамуының да жемісі.

Түркі тілдерінің негізгі топтарында дауысты дыбыстардың бөлінісі мына тәрізді болып келеді: әзірбайжан тілінде—9, башқұрт—11, қарақалпақ—8, қырғыз—8, татар —11, түрік —8, түрікмен —9, өзбек —6, ұйғыр — 8, чуваш — 9, якут — 8, алтай — 8, ноғай — 11, тува — 8, шор — 8. т.б. Енді осылардың ішінде қазақ тіліне әрине тереңдейтін боламыз.

Қазақ тіліндегі дауысты дыбыстар туралы алғашқы пікір айтушылар осы жоғарыда аты аталған ғалымдар еді, бірақ, а мен ә, е мен і дыбыстарын ажырыта алмай, ал кейбірі й мен у дыбыстарын қасындағы дыбыстармен қосып әуре болды. Миға қонымды тұжырымды А. Байтұрсынов берді. 1912 жылғы «Айқап» журналына жариялаған «Жазу тәртібі» мақаласында дауысты дыбыстар а, о, ұ, ы, е деп береді. Үш жылдан кейінгі «Дыбыстарды жіктеу туралы» мақаласында осы пікірін қайталайды.

Бұдан Ахмет Байтұрсынов жіңішкелерді ескермеді деген сөз емес. Бұл араб графикасына негізделген, егер сөздің басында белгішесі болса, сөз ішіндегі дыбыстарды жіңішке айтамыз деп түсіндірме берген. Яғни, бұл жуандықтардың жіңішке варианты болады деген.

1938 жылы Қазақстан Орталық Атқару Комитеті мен Халық Комиссарлар Советі «Қазақ тілінің әліппесі мен емлесіне кейбір өзгерістер енгізу туралы қаулы» қабылдады. Осы қаулыға сәйкес, дауыстылардың жіңішкелері де жеке таңбаға ие болып, саны 11-ге жетті (а, ә, е, о, ұ, ы, і, и, у).

Дауыстылар жуан және жіңішкелі болып, тілдің қатысына қарай бөлінеді. Яғни тілдің дөңестеніп артқа қарай жиырылуы арқылы жуандар, ал керісінше алға қарай созылып керілуі арқылы жіңішкелер жасалады.

Кейде, сөздіктерде, көркем әдебиеттерде жіңішкелердің айтылып. Жазылып кетуі. Бұл туралы, Б.Сағындықұлы: «Тілдердің қисапсыз ұзақ уақыт бойы дамуы нәтижесінде тіл арты, тіл алды тіл ортасынан айтылатын дауыстылар да дауыссыздар да тіл алдына қарай ығысқан, Сөз жоқ бұған табиғат жағдайлары, адам организмінің өзгеруі (аласаруы, кішіреюі, т.б.) әсер еткен. Қиыннан оңайға қарай ұмтылу заңы да бұл ретте бейтарап қала алмайды».- демек тілдегі жуандардың жіңішкеленуі жалғаса беретін процесс.

ЕТІСТІКТЕРДІҢ СЕМАНТИКАЛЫҚ ВАРИАТИВТЕНУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Сабирбаева Ф.Ә.

Ғылыми жетекшісі: Бектемирова С.Б

ал-Фараби атындағы ҚазҰУ

Тіл — ұлттың ерекшелігі, қалқаны, қамалы. Әрбір ұлт тілінің өзіне тән артықшылықтары мен өзгешеліктері болады. Әр тілде өзіндік заңдылықтармен көптеле, жіктеле, антонимдік немесе синонимдік тұрғыдан ұланғайыр әр түрлі мағыналармен көмкеріліп, вариативтенетін етістіктер көптеп кезігеді. Уақыт өте келе олардың (етістіктердің) әр қилы мағыналарда түрленіп ауқымдала қолданыста жүріп жатыр. Әсіресе, ауызекі сөйлеу аясында көптеп сипат алуда. Нақтылай келе, бүгінгі жастардың сөйлеу мәнерінің кеңістігінде бір ғана етістік қалқып жүріп сан алуан синонимдік тұрғыдан вариантталып, қолданыста жүріп жатқанын аңғарамыз. Және ол шегін тауып отырған жоқ. Мысал ретінде *түсу* етістігін қарастырайық. Бұл етістіктің негізгі мағынасы «биіктен, жоғарыдан төмендеу, жерге түсу». Ағылшын тілінде көптеген етістіктердің семантикалық түрленуі предлогтардың көмегімен жүзеге асады. Әрине, предлогтардың жалғануынсыз да белгілі бір әрекетті көрсете алатын етістіктер табылады. Бірақ олар аса көп қолданыла бермейді. Түсу етістігіне ағылшын тіліндегі баламасы ретінде «*descent, slip down, sink*» етістіктері тұра келеді. Ал көп ағымда «*go down, come down*» фразалық етістіктері қолданылады. *Go* «бару», ал *come*

«келу» бола тұра оларға төменгі бағытты білдіретін *down* предлогы жалғанса жалпы ұғымы *түсу* болып ауысады. Семантикалық варианты ретінде *fall* етістігі де қолданылады. Мысалы: *fall of a night* «ымырт түсу, қараңғы түн жамылу», *fall of a fog* «тұман түсу, тұман болу». Ендеше, оның (етістіктің) сан түрлі мағыналас нұсқалары негізгі мағынасынан алшақтамайды, яғни мұнда *түсу* етістігі қолданарда (кез-келген қалыпта) қимыл-әрекеттің жоғарыдан төмен қарай бағытталғанын білдіреді. Дегенмен, оған сай келмейтін жәйттар да табылады. Бұл қайшылықты талдау соңына айта кетеміз. Мәселен: *автобустан түсу* тіркесі көрелік. Қолданыстағы етістік автобустан басқа кез-келген транспортқа қолданылғанымен мағынасы сол қалпы сақталады. Ата-бабамыз көне заманнан жылқыны қолға үйретіп, мінгендіктен *аттан түсу* тіркесі бүгінгі қоғамда сақталып отыр. Аттың орнына темір тұлпар қолданысқа еніп, ел ішінде қалыптасты. Транспортқа қатысты ағылшын тілінде *түсу* емес *шығу* етістігі айтылады. Мысалы: *get out of the bus* «автобустан тысқа шығу». *Get* «алу» етістігіне сыртты бағыттайтын *out* предлогы жалғанып *шығу* ұғымын білдіреді. Тұра осы құрылыммен «go out, come out» фразалық етістіктері де *шығу* мағынасына келеді. *Басына іс түсу* «to get into trouble» , *бір қалыңға түсу* «to be in stable», *қайғыға түсу* «to be sad» етістікті тіркестері жеке бір кісіге қатысты жұмсалады. Сонымен қатар, *түсу* етістігі белгілі бір қызметтен босауды, айырылуды (мыс.: «*Ол зауыттың (АҚ, ЖШС, фирма, компания т.с.с.) атқарушы директор қызметінен түсті*»), жыл мезгілінің келуі (мыс.: «*Биыл жаз ерте түсті*») және келін болып келуі (*келін түсу*) сияқты тіркестерге мағыналас болып қызмет атқарады. Сонымен қатар, дәл сай келу (мыс.: «*мына көйлек саған өлшеп тігілгендей сай түсті*») мағынасымен де ұласады. *Қызметтен түсу* «get off the job, to be freed from job» болса, *жаздың ерте түсуі* «early coming or visiting of a summer» дегенге келеді. Ал *келін түсіру* тіркесіне нақты аударма жоқ. Себебі келін түсіру дәстүрі жоқтығында жатыр.

Кез-келген етістіктің тура мағынасының ағылшын тіліне аударылған нұсқасын сол етістіктің ауыспалы-семантикалық ұғымының аудармасымен салыстыруға еш сәйкес келмейді. Кей-кейде етістіктің жанама жақын мағынасы болған тұсында өзара ұқсастықтарын көре аламыз.

«ҒИБАТ-УЛ ХАҚАЙЫҚ» ЕСКЕРТКІШІ ТІЛІНЕ ТЕКСТОЛОГИЯЛЫҚ ТАЛДАУЛАР ЖАСАУДАҒЫ ӘДІС-ТӘСІЛДЕР

Ильясова Н.

Ғылыми жетекші: Б. Сағындықұлы., Б. Құлжанова.

әл-Фараби атындағы ҚазҰУ

Біздің заманымызға келіп жеткен Ахмед Йүгінекидің «Ғибат-ул хақайық» (Ақиқат сыйы) ескерткішінің үш қолжазбасын өзара салыстырып, айырмашылықтарын тауып, авторлық түпнұсқаны мүмкіндігінше қалпына келтіру барысында, бірнеше әдіс-тәсілдер ұсынылды: статистикалық талдау әдісі, тарихи салыстырмалы әдістер, компонентті талдау әдісі.

Мәселен, ескерткіштің **А, Ә, Б** нұсқаларының 51-бәйіт жолында:

А. Ра,ийатқа мушфик салим тил халим

Қарауындағыларға шапағатты, тілі жұмсақ, өзі биязы

Ә. Ра,ийатқа мушфак Салимдин халим

Қарауындағыларға шапағатты, Сәлімнен биязы

Б. Ра,ийатқа мушфик Салимдин халим

Қарауындағыларға шапағатты, Сәлімнен биязы

Айырмашылығы – **А** нұсқасындағы «салим тил» (жұмсақ тіл) тіркесі **Ә, Б** нұсқаларында адам атына ауысып, «Салимдин» формасына енген. Авторлық нұсқадағы «тил» деген сөзді, шамасы, көшірмешілер шығыс септігінің –тин/-дин жалғауы деп түсінген.

РАҚЫМБАЕВ М.	<i>Ғасыр түпкі рухани компасынан жаңылды немесе Шаханов поэзиясының шыңы мен сыры</i>	400
САДЫҚ А.	<i>Қазақ ән-өлеңіндегі дәстүр мен жаңашылдық</i>	401
ӘБИТАЕВА Ш.	<i>Жаңадан пайда болған терминдердің қолданысқа енуі</i>	402
SMATAYEV N.	<i>Methods of textual conflicts initiation in commentary sections</i>	404
БИСЕМБАЕВА С.	<i>Образ коридора в романе В.С.Маканина «Андеграунд или герой нашего времени»</i>	405
АТУЛЛИН М.	<i>Методы и приемы изучения литературы о Великой Отечественной войне в современной школе</i>	405
ИЛЪЯС А.	<i>Применение инновационных технологий при изучении биографии писателя в школе</i>	406
ЖУРСИН К.	<i>Интертекстуальность и интертекст как категории исследования художественной литературы</i>	407
УТЕБЕКОВА А.	<i>Ландшафтное мировосприятие в лирике Бахыта Каирбекова</i>	408
ТУРГАН Ш.	<i>Образы эпохи и творческой личности в исторической прозе Мориса Симашко</i>	409
АЛТЫБАЕВА К.	<i>Духовные аспекты художественной антропологии романа Р.Сейсенбаева «Мертвые бродят в песках»</i>	410
ЧАЛИМБАЕВА А.	<i>Представленность заимствованной лексики в образовательном дискурсе РК</i>	411
ЕСБОСИНОВА Р.	<i>Метафора как способ представления загадки</i>	412
КОЙЛЫБАЕВА С.	<i>Интердисциплинарный подход в исследовании когнитивной природы интенциональности фразеологических единиц</i>	413
СЕКСЕНБАЙ А.	<i>Комическое на уроках литературы</i>	414
САГАЙБАЕВА Н.	<i>Типы и виды метафоры</i>	415
УЙСИМБАЕВА К.	<i>К проблеме изучения анималистических традиций в художественной литературе</i>	416
ЖАРЫЛКАСЫН А.	<i>Многоплановость изучения мотива в науке о литературе</i>	417
ӘЛПБЕК А.Н.	<i>Проблемы комического и трагического в освещении науки о литературе</i>	418
СПАНБЕК А.	<i>Термины родства в описании концептов «Мужчина» и «Женщина» в русском и казахском языках</i>	419
ЫДЫРЫСОВА Г.	<i>Топос немецкого рода в повести И.С.Тургенева «Ася»</i>	419
УТЕСБАЕВА Б.К.	<i>Разговорные конструкции в СМИ</i>	420
ЖЕНИС Н.	<i>К изучению феномена транскультурности</i>	421
ОМАР Б.	<i>Түркі тіліндегі жуан дауысты дыбыстардың жіңішкеге айналуы</i>	422
САБИРБАЕВА Ф.Ә.	<i>Етістіктердің семантикалық вариативтену ерекшеліктері</i>	423
ИЛЪЯСОВА Н.	<i>«Һибат-ул-хақайық» ескерткіші тіліне текстологиялық талдаулар жасаудағы әдіс-тәсілдер</i>	424
ЧЭНЬ СЯО	<i>Способы обращения к собеседнику в китайском языке, как составная часть диалогического дискурса</i>	425
ЖҮЗБАЕВА А.С.	<i>Үнемдеу құбылысының зерттелу тарихынан</i>	426
ЗАДАХАНОВА А.	<i>Қазақ тіліндегі ағылшын кірме сөздерін қолданудың әлеуметтік-лингвистикалық аспектілері</i>	427
КАЛБИРОВА Т.	<i>Лексико-семантические особенности качественных прилагательных во французском языке</i>	429
ТУПЕЛЕКОВА А.	<i>The methodology of information technology training of visual impairment individuals</i>	430
НҰРЛЫБАЙ А.	<i>Шет тілін оқыту барысында компьютерлік</i>	431